

NAPLÓ

- 110 A. Gergely András
„A cigányok köztársaságának is megvan a maga arisztokráciája...” – Hátterek egy nemzeti cigányprímás futamaihoz
- 118 Lengyel Emese
Új utak a cigányzene-kutatásban – Beszámoló a Cigányzene – Roma Jazz című online nemzetközi konferenciáról
- 121 Müllner András
Árnyékot vető madarak – A Darinka című tévéfilmről
- 125 Bálint Zsuzsa
„... és semmi szót el ne tévedjél belőle!” – Jakab István cigány mesemondó
- 130 A. Gergely András
„Szerencsés legyen nekünk ez az este!” – Amikor egy hajnal erősebb, mint három éjszaka
- 133 Maszlag Fanni: „...nem tudok és nem is akarok objektív lenni...” – Egy társadalomtudós életútja

A. Gergely András¹

„A cigányok köztársaságának is megvan a maga arisztokráciája...”

Hátterek egy nemzeti cigányprímás futamaihoz

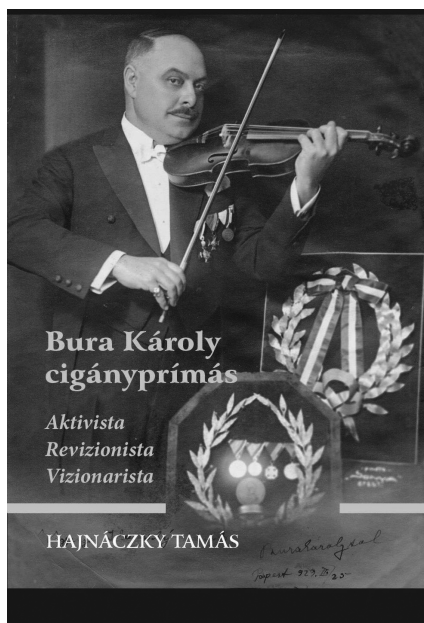
*Hajnáczy Tamás: Bura Károly cigányprímás. Aktivista, revizionista, vizionarista
Noran Libro, Budapest, 2021. 128.*

Aligha van a féltudományos beszédmód és a közpolitikai ócsárlások, mindennapos szitkozódások körében olyan elhasznált fogalom, mint a roma kultúrát a cigányzenével azonosító, ezt pedig a bandavezér, a prímás személyéhez kötő elgondolás. Nem kell ugyanakkor kortárs terepismeret vagy helytörténeti értekezés ahhoz, hogy a szaktudomány által is konzekvensen művelt és gazdagított cigány kutatási ismeretanyagban fölfedezzük épp annak hiányát: miképpen vált/válhatott egy társadalmi nagycsoport jól hangolt és látványos kultúrája olyan témakörre, melyet a zenetudósokon kívül roppant kevesen tanulmányoztak. A kevés kivételek köre persze tiszteletet érdemel, ha olyan új kiadványra akadunk, melyben a társadalmi környezet nem csak a cigány/nem-cigány leosztásban mutatkozik, hanem a cigányság önkörén belüli tapasztalati tudás, ismeret és értékelés is hangsúlyt kap.

Ilyen könyv Hajnáczy Tamás új kötete, mely a *Bura Károly cigányprímás. Aktivista, revizionista, vizionarista* címet kapta. S jöllehet, a címbe foglalt személyiség egykori élet-története, társadalmi-, családi-, zenekari- és közéleti portréja a könyv lényeges hozadéka – méghozzá annyi sosem látott fekete-fehér fotóval, amihez évek gyűjtőmunkája, elszánt-sága és érdeklődése az indító minimum, közgyűjtemények és magánarchívumok kincstára pedig a közzététel alapjait kínálja –, de emellett a tartalom képes gazdagságán túli dokumentáló szándéka sem mindennapos.

Jöllehet, talán a társadalmi közérzet és a közviselkedés egy egészen kicsiny, ám annál jelentőségteljesebb tartalmáról, közelebbről nézve a cigányzene társadalmi uralmáról és bizonyos fajta uralom zenéjéről van itt szó, mégis, e zenebirodalmi királysáért zajló trónkövetelési csaták hétköznapi adják a mű izgalmas oldalait. Merthogy a két világháború közötti magyar társadalmi életben látható kardos szembenállások, cincálódó viták, személyes acsarkodások és érdekarhok intim tónusaiból szinte látványosan átkerülnek mindezek a zenei (és ezen belül cigányzenekari) világon belüli csoportküzdelmekbe, a pozicionális térhódítási kísérleteibe, az egyes zenei csoportok erőfitogtatásaiba, majd tovább, a kiszorítósdira és a bekebelezésre emlékeztető akkori (és mai?) közélet állapotaiba. Mindemellett a zenei egyesületi és képviselési élet leginkább a nemzeti hangok és visszhangok fertályán tűnik fel megosztottságként vagy győzelmek mámoraként, látszatok vagy tündöklések formáiban, fellépési hely vagy megélhetési bérküzdelmek háborús hangulataiban, s mindezek között közéleti aktivizmus módján, revizionista hangnemben, az irredenta

1 Kulturális antropológus, címzetes egyetemi tanár, ELTE TÁTK Kulturális Antropológia Tanszék

nótavilág első kihívásaként is. E („külsőre” szórakoztató, de a közösségen belül súlyos megélhetési háborúságra torkolló) hangok, stílusok, világképek és műfaji képviselők intézményei (kávéháztól vendéglőn át a nemzeti romantika hangzatos képviselőitől vagy a cigányzenész-képzés iskolájáig) mindemellett sosem lehetett, sosem is lesz elnyomás, drótkerítések, akaratok, kényszerek, alkudozások körülményeitől függetlenül, mert mindig is körülvették a megrendelhetőség, felbérelhetőség, a kiszolgáltatottság és a szolgálatra „rendeltség” normái, konvenciói, feltételei. Egészében talán erről a hangászati háborúságról és békétlenségről szól Hajnáczy kötet, aki történész kutatóként és egyetemi oktatóként munkái egymásra építésével, eltökélten keresi attraktív tematikája és kimódolt célja minden írásos eszközét, hogy a cigányzenész múlt eddig feltáratlan dokumentációját teljességgel földolgozza.

A korszak, melyről szól, a nagyváradi kávéházi-vendéglői századforduló és a budapesti (meg vidéki városi-falusi) zenészpályák akut kérdésköre, valójában nem elválasztható a monarchia bukásával beveződő nemzetépítési játszmák zenei színterére és pódiumra kiterjedésétől, sem az emiatt és eközben a cigányzenészek közötti belső háborúskodástól. A kulcskérdés, hogy ugyanis ki a meghatározó prímás egy-egy szereplési helyszínén, ki a vidéki és ki a nagyvárosi, ki jut hozzá főrendiházi megrendeléshez és jó kis fizetős „bulikhoz”, vagy akár zeneszerzői stallumhoz és nyomtatásban is megjelenő kottatárhoz, ki képviseli a megélhetési feltételeket a szerencsén túli társadalmi érvényesülés közútján, meg aztán kit hány prímás temet el halála után, ki tesz engedményeket a modernitás új műfaji körének – példaképpen a nagyzenekari jazz belopakodó divatjának és piaci keresletének, s ki tiltakozik ez ellen a legádázabb módszerekkel is? –, egyszóval a magyar szórakoztató zenetörténet újabb korszakának legkiválóbb szereplői hogyan válnak a nemzetmegjelenítés prominenseivé. Ugyanitt persze másfelől a két világháború közötti személyes kapcsolatok oly mesésen emberi szélsőségei is izgalmasak lesznek mint toborzás, tiltakozás, feljelentés, fenyegetés, sajtóbeli áskálódás, élclapoknak kiszellőztetett álhírek, vádaskodás és gyalázkodás egész özőne, melynek párhuzamos/valóságos idejében a nemzeti egység szétesik, háború dúl, trianoni döntés születik, holtak és menekültek kísérik a fejleményeket, új nyugati autokráciák állnak talpra német és olasz földön, szinte egész Európát egy új és fekete halál fenyegeti... Mindeközben maguk a roma muzsikusok áldott békekességben komponálják a nemzetinél is nemzetibb magyar „cigányzenét”, egyértelművé téve, hogy „a cigányzenészek megvédik a magyar nemzeti kultúrát”,² ugyanis

2 Lásd bővebben az imént említettekhez, valamint a zenei műfajok és piacok közötti háborúságról: Ziperovszky Kornél: „Ki fog győzni – a jazz vagy a cigány – nehéz megjósolni.” A cigányzenészek megvédik a magyar nemzeti kultúrát. *Replika*, 2017/1-2. 67-87.

az autentikus népi „parasztena” és az urbánus, divatos zeneszerzők által komponált magyar nóták közötti különbséget először tudományos alapon a népdalgyűjtők, elsősorban Vikár Béla, Bartók Béla és Kodály Zoltán kezdték csak meg a századelőn, amikor még a magyar nóták kifejezést a cigányzene részleges szinonimájaként használta a köznyelv és maguk a hangadó primások ugyancsak. A hiteles és a konvencionális törekvések ugyanolyan kavalkádját látjuk itt is, miként a hagyománykövetők és absztraktok harcát a képzőművészetben, a modernisták és a tradicionalisták birokra kelésével megosztott balett- és tánc-koreográfiák terén, vagy éppen a színházak díszletei közötti tolokodásban. A cigányzene területén mindenesetre a Bura Károly időszaka előtti világban sokkal nagyobb volt a kavarodás, mint esetleg a biztos sejtés a zenei műfajok képviselőit mikéntjéről és intézményeiről. Ezek azonban már leginkább a sejtéseken túli példáokra éhes érdeklődőt hatják meg, a történeti szemlélet hiánypótló forrásművét hozó Hajnáczy kötetében pedig éppen erről kaphatnak a legtöbbet és a legtöbbet.

A korábban már Hajnáczy Tamás szerkesztésében megjelent a *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete. Cigányzenészek harca a két világháború közötti Magyarországon* címmel megjelent kötet ugyancsak ebben a zenetörténetileg is kihívó időszakban, a tradicionalitás és modernitás korának ütközőpontján kínál meglepetéseket.³ Az a kötet hat fejezetben jeleníti meg a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületét, a jazz és a magyar nóták hangászati ütközeteit, ehhez korabeli rendeletek, jegyzőkönyvek, sajtóanyagok, feljegyzések, közlemény-részletek tematikus válogatását teszi hozzáférhetővé a Roma Interbellum projekt⁴ keretei között. A szerzőnek nem első publikációja ez, más válogatásai, sajtószemléi,⁵ tanulmányai és összegző áttekintései ugyancsak megjelentek már,⁶ de itt a szerteágazóan sokszínű, értelmezésre is igényt tartó gazdagságú forrásanyag nem pusztán elrendezését, tartalmát és megértési perspektíváit tekintve mutatja föl a meglehetősen izgalmas zenetörténeti konfliktushelyzeteket. Olyanokat is, mint a zenei műfajok kölcsönhatásai, a cigányság reprezentánsainak sajtóbeli térnyerése, a trianoni nemzetvesztési ideológiába belesimulni látszó, ebben partnerként megmutatkozó cigányzenészek társadalmi-közpolitikai részvétele, a zenei kultúrák és piacok belső harcai, a cigány társadalmon belüli megosztottság következményei és intézményesülési, érdekképviseleti folyamatai, a képzés rendszere és iskolái, irányzatai, kultuszhozó felületei, stb. Feldolgozza

3 Hajnáczy Tamás: *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete. Cigányzenészek harca a két világháború közötti Magyarországon*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2019.

4 Lásd bővebben: <https://arts-st-andrews.ac.uk/romainterbellum/> (Letöltés ideje: 2021. november 16.)

5 Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Egyesülete. Cigányzenészek mozgalma a boldog békeidők Magyarországon*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2020.

6 Hajnáczy Tamás: Trianon és a revizionista cigányzenészek. *Kommentár*, 2020/2. 83–90., Tamás, Hajnáczy: Hungarian Gypsy Musician’s National Association: Battles Faced by Gypsy Musicians in Hungary during the Interwar Years. *Social Inclusion*, 2020/2. 327–335., Tamás, Hajnáczy: Trianon and Revisionist Gypsy Musicians. *Central European Political Science Review*, 2020/3:129–141., Tamás, Hajnáczy: Hungary. In: Elena Marushiakova – Vesselin Popov (eds.): *Roma Voices in History: A Sourcebook. Roma Civic Emancipation in Central South-Eastern and Eastern Europe From 19th Century until World War II*. Brill – Ferdinand Schöningh, Paderborn, 2021. 467–548., Tamás, Hajnáczy: Hungary. In: Elena Marushiakova – Vesselin Popov (eds.): *Roma Portraits in History. Roma Civic Emancipation Elite in Central, South-Eastern and Eastern Europe from the 19th Century until WW II*. Brill – Ferdinand Schöningh, Paderborn, 2022. 253–281.

és dokumentálja így azt, hogy a Horthy-korszakban a „cigánykérdés” kezelésének és társadalmi elfogadottságát érintő evidenciáinak (értsd: a kóborlók, koldulók, közrendészeti esetek, érdekvédelmük, szociális elismertségük és láthatóságuk, a bürokratikus ügyvitel és eseti kezelés mindennapos ügyjei) csupán egyike volt a legkihívóbb problematikáknak – de sem kizárólagos nem volt, sem „szubkultúra”-kérdés nem lett belőle – akkor. Talán sokak számára megmaradt látszólag „szubkultúra-problematikának” – áttételesen azonban szinte magában hordozta a Trianon utáni magyar világ legkirívóbb társadalmi válságjeleit, s ezeken belül vagy túl a szórakoztató zenei műfajok, kávéházi muzsikálás, szállodai-éttermi szolgáltatások, vidéki fellépések, rádiós szereplés, külföldi hírnév, stb. részkérdéseit is. Többről szól tehát a megelőző kötet is, hisz a „paraszttzene” („népzene”), a „munkászene” („a zenei analfabéták” köre, a „malacbandák” előtérbe kerülése) és a cigányzene („magyar nóta”) belső és intézményes feszenge a húszas évektől már szabályosan háborús öldöklés területe volt, ennek társadalomtörténete viszont igen kevés történészt érdekelt eddig vagy motivált monográfiák elkészítésére. Viszont a mintegy tízezer roma muzikus kíméletlen egyesületi hadjáratot folytatott önnön (fizetett, megbecsült, egyesületi szervezettségben érdekvédő) presztízséért, melyet harsány és látványos érdekvédelemmel próbált mereven elkülöníteni a bármely más zenei és szórakoztatóipari irányzatok jelenlététől. Ehhez kapcsolódott, hogy először sikerre vitte önnön hagyományhordozó tevékenységét azért, hogy azt „magyar nemzeti” örökségként és nemzeti hagyományokat tartósítóként tüntesse fel – de egyben „kezes házicselédnek” is szegődött a nemzetépítő kultusz intézményeihez, sőt megtestesítette az irredenta eszmék érzelmi aláfestését is. Ezt pedig feldolgozni nem érdemtelen vállalás és még impozánsabb feladat!

A háttértörténet tehát nem kizárólagosan Bura Károllyal kezdődik. A roma muzikusok 1918-ig a Magyar Népzeneészek Országos Egyesületének tagjai voltak, ám szervezetüket ekkor megszüntették, úgyhogy át kellett igazolniuk az Országos Magyar Zenészövetségbe, ennek Népzeneész tagozatába, aztán mint országos egyesület alakíthatták saját identitáspolitikájuk mellett a nemzetét is. Tették is: hangot formáltak a sanyarú sorsú cigányzenészek érdekében, sőt mint országos egyesület a Revíziós Ligába is csatlakoztak, 1929-ben a Magyarság hasábjain testületi levelet küldtek Mussolininek, s a belügyminisztérium támogatásával kiváltságokat értek el a foglalkoztatás, a „kóborcigányoktól megkülönböztetés”, a trianoni veszteségek terén a korszellemhez illő nemzeti érdek védőinek aktoraiként. E közpolitikai célokkal harmonizáló törekvések és a velük járó sikerek persze nemcsak más muzikusok (falusi bandák, kávéházi zenészek, más zenei műfajok) ellenében, de saját belső köreikben is megosztottságot eredményeztek. Így azt sem egyöntetűen vállalhatták, amikor az Egyesület létrejötte után az egyes nagyvárosi, helyi kormányzati rendeletek kiváltságokat és kedvezményeket biztosítottak a cigányzenészek egyes csoportjainak, feltételeket szabtak, iskolázottságot kívántak meg, zenei előképzettség feltételeihez kötöttek engedélyeket, akkor ezzel mintegy letörjék „a falusi fúvósbandák garázdálkodását”, a „gyilkos konkurencia” megrendszabályozását is követelve.

Árulkodó e szempontból Hajnáczy kötetében mindig is alaposan dokumentált, mellesleg viszonylag közismert fotó, melyen a legjelesebb primások huszonheten állnak csoportképet a Nemzeti Múzeum lépcsőjén, hogy a „magyarságot” reprezentálják az „idegen”, a „diktátummal” fenyegető, a gádzsó világ más idegen övezeteiből jövő hatások, vagy ezek konstruálói, befogadói, értelmezői előtt. S persze itt is legalább annyira „főszereplő” a „gádzsó” fotós, aki hősieítő pózba beállítja a „saját házi muzikusaink” látványos csoportképét, mint maguk a legjelesebb roma muzikusok, akik a „nemzeti”

csoportképpel a gádzsó történelemben illeszkedő kultúrát és népiséget hivatottak reprezentálni. Ezek lehetnek ugyanakkor a korabeli sajtó vagy a nyilvánosság harsány felszínének tüneményei, emellett a maguk nemében elképesztő kontrasztok is, melyeknél világosabban és komponáltabban talán semmiféle érvelés nem beszélheti el azt, ahogyan közösen és kölcsönösen „konstruálják” egymást, s egyik nemzeti csoport sem lehetséges a másik általi meghatározottság nélkül. Együttal persze mindketten építik maguk körül, maguk és a mások ellenében is azokat a falakat, elválasztó paneleket, melyek nehezítik az átlátást, áthallást, azonos hangnemben játszást, megértést, megismerést... S ezek csupán a távoli kontrasztok, tónusháborúk a zenei műfajok és a maguk műfaját megjelenítő muzikusok között, de mint ilyenek is tanulságosan látványosak. Hiszen a cigány ábrázolása a kor képzőművészetét, a cigányzene a kor kávéházi muzsikáját, az operák „autentikus” szereplőit, a több ezer vándorcigány jelenlétének és kitzasztottságának egyéb felfogásmódjait is áthatották. S erről a hatáseggyüttesről szól Hajnáczy Bura Károlyról készített műve, aki mint a leghíresebb nagyváradi primás csak igen komoly nehézségek árán jutott át a nemzeti határokon túlra esett egykori országrészéből, hogy „magyar” karriert csináljon a szórványmagyar vidékről a többségi magyar Budapestre nőszülve: *„A magyar zene ünnepet ült az elmúlt héten. Radics Bélának, a társaság évek óta dédelgetett cigányprimásának szépséges leányát vezette oltárhoz Bura Károly nagyváradi cigányprimás. A Bakáts téri templom zsúfolásig megtelt a legelőkelőbb közönséggel. Mindenki érdeklődéssel szemlélte a rengeteg násznép látványos fölvonulását. A cigányok köztársaságának is megvan a maga saját arisztokráciája s egy ilyen cigány főúr a pesti cigánytársaságban (olyan Károlyi Mihály-féle rangban) Radics Béla. Az ellenpárt kimagasló alakja (olyan Tisza Pista-féle pozícióval) Berkes Béla udvari zenész. Egyedül az ő bandája nem képviseltette magát az esküvőn. Különben még Párizsból is érkeztek cigányfejedelmek.”*⁷

E cigányfejedelmek kora ugyanakkor a „zenei cigányproletariátus” kialakulásának is időszaka volt. A kötetben a korszak hivatalos vagy egyesületi közlönyeinek, napilapjainak, testületi jegyzőkönyveinek, közgyűlési határozatainak és hangadó köreitől jövő „lojalitási” tanúsítványainak e széleskörű válogatása, archívumi anyagok és magánlevelezések tanúsága szerint az ugyancsak primás családba benőszülő Bura Károly korántsem találkozhatott valamiféle „osztatlan” és egyhangú támogatói háttérrel. Ez mely a magyar nóta és cigányzene sajátosságait nem nemzeti kontextusban, hanem világképi teljességben vélte megnevezhetőnek (példaképpen a sajtó Nagyvárad határon túlra kerülését az importált idegen, a „román kém”, a „fellazító ügynök” elleni tónusban használta fel). Ráadásul – mint már az Előszó is jelzi –, megannyi társadalmi közérzeti jelenségre, hatások és ellenhatások kontrasztjaira, a hatalommal folytatott küzdelmek belső relációira, illetve mindezekből a korabeli nyilvánosság elé került forrásokra koncentrálni kiemelhető Bura pályaképéből az alcím három komponense:

Bura Károly AKTIVISTAKÉNT a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének az élére állva számos reformot helyezett kilátásba, melyek egytől egyig a cigányzenész társadalom érdekeit hívták képviselni. Újrarendítette a *Magyar Cigányzenészek Lapját*, megalapította a Bihari-zeneiskolát, közreműködött egy jótékonyági hangverseny, a Magyar Nótaünnep megszervezésében. Miután elnöki székéről letaszították, több cigányzenész egyesület alapítására tett kísérletet, valamint sztrájkot vezetett a Magyar Rádió ellen, amikor az számuk-

7 Hajnáczy Tamás: *Bura Károly cigányprimás...* I. m. 21.

ra elfogadhatatlan intézkedéseket hozott. A cigánymuzsikusok képviselőjén túl REVIZIONISTAKÉNT beléptette a cigányzenészek egyesületét a Magyar Revíziós Ligába, valamint kereste az együttműködés lehetőségeit az irredenta szervezetekkel, napilapokkal, és az egyesületben köszönőlevelet írt Rothermere Lordnak a magyarság melletti kiállásáért. A cigányprímás VIZIONARISTAKÉNT a cigányzenészekkel kapcsolatban olyan álmokat, terveket szőtt, melyek közel egy emberöltővel később váltak elterjedt igénnyé a cigányság nemzetiségi törekvései során. Mindenekelőtt megemlítendő, hogy végakaratóban lakását és életének emlékeit egy cigány múzeum létrehozására ajánlotta fel. Felhívta a figyelmet a cigányság múltjának megőrzésére, nevezetesen arra, hogy az első világháborúban elhunyt cigány katonák névsorát és albumát össze kell állítani. Az imént említettek mellett a kiadvány Bura Károly élete kalandos állomásainak, vagy éppen botrányoktól sem mentes mozzanatainak a felelevenítésére is törekszik. Láthatjuk a cigányprímást az első világháborúban, a kolozsvári fogdában, a cigányzenész egyesületen belüli harcokban vagy a betörés után feldúlt lakásában. A kismonográfia döntően korabeli sajtóforrásokra hagyatkozik, melyekkel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy korántsem számítottak pártatlannak, és olykor el is rugaszkodtak kisebb-nagyobb mértékben a valóságtól a szenáció érdekében. A rendelkezésre álló források közül különösen értékesnek számítanak a Bura Károllyal készült interjúk, valamint a tollából származó cikkek, amik szintén némi elfogultságról tanúskodnak. Ebből kifolyólag a forráskritika mindvégig elengedhetetlen részét képezte a kézirat megírásának.⁸

Érdemi forráskritika mellett Hajnáczy a legszorgosabb és legaprólékosabb gondot fordítja arra, hogy a rövidebb-hosszabb történetek, szituatív elbeszélések, helyzetleírások mellett sajtó- és emlékezet forrásokkal pontosítsa Bura Károly személyiségének alakulástörténetét, a buzgó gyermektől a cigányságért tenni és fellépni kezdettől hajlamos aktivista világképét és jövő-vízióit is feltárva. Jó oka van erre, mint írja: „*A magyarországi kutatások a cigányzenészek által alapított egyesületeket és lapokat tárták fel és tették közzé magyarul és angolul egyaránt. A több évig tartó kutatómunka során bukott felszínre, hogy a magyar cigányzenész önszerveződések legmeghatározóbb alakjának Radics Béla és Bura Károly cigányprímások számítottak. A történettudomány nagy adóssága, hogy cigány származású emberek életének mélyrehatóbb feltárását nagyrészt mellőzte.*”⁹ Ezzel részben túloz is, de felelősségre is figyelmeztet. Van ugyanis néhány szerző és korszak, amikor a cigányzenész társadalom néprajzát, zenei produktumait, szerepléseit és látványos mutatkozásait valamelyest már föltárták – de annyi mindenképpen megáll, hogy Hajnáczy az első, aki életmű-hosszan részletezi ezt a 19. század végétől szinte napjainkig a szórakoztató zeneipart és idegenforgalmi (mindazonáltal közéleti) kérdéseit teljességgel átható produktumot. Sőt, az első, aki történeti dimenziók között a problémákat, vitákat, konfliktusokat is abba az értelmezési közegbe ágyazza, amelyben nem a belső anarchia (és megmutatása) a lényeges, hanem az érdekképviseleti megosztottság történeti körülmények közötti megfeleléskényszere a domináns elem. „Erkölcstelen” nem ítélik meg, nem zordul az ellen, hogy Horthynak vagy Mussolininek, császárnak vagy királynak hogyan lehet és miért kell tisztelgő műdalokat komponálni – viszont láthatóvá teszi, miképpen válik „nemzetivé” az, ami amúgy nemzeti is volt, hisz más nemzetek cigányai is azt és ott muzsikálták, amit a „publikum” megrendelt, kért, megfizetett, meghálált:

8 Uo. 7-8.

9 Uo. 7.

A feszült helyzetben Bura Károly és köre egyértelműen a közönség hűségét támogatókat élvezte. Ugyanis a vendéglátóhelyek más vidékekről hívtak cigányzenekarokat, és őket pódium, megélhetés nélkül hagyták. A más városokból érkező cigánymuzsikusoknak pedig kiáltványt fogalmaztak meg: „A nagyváradai cigányzenészek felkérjük az idegen kollégákat, hogy Nagyváradra játszani ne jöjjenek, mert a nagyváradai kávéosok azt akarják az idegen cigányok szerződésével elérni, hogy bennünket fizetés nélkül kényszerítsenek játszásra. Csaknem valamennyien katonák vagyunk, akik nappal szolgálunk és éjszaka keressük meg a családunk számára a kenyeret, hisszük tehát, hogy egyetlen magyarországi cigány sem kapható arra, hogy a falatot szánkából kivegye.” Épphogy elcsitultak a helyi záporok és világléptékű felhőszakadások, a cigányprímás élete kezdett volna visszatérni régi medrébe, amikor megkötötték a Párizs környéki békeszerződések. A trianoni békediktátum eredményeként Magyarország lakosságának és területének közel kétharmada került a szomszédos népekhez. Romániához került egész Partium Nagyváraddal egyetemben. A történelmi fordulat egy egész életet át elkísérte Bura Károlyt. Azonban az 1920-as évek első felében népszerűsége töretlenül bizonyult. Cigányzenekarával eljutott Londonba, Nagyváradon pedig az egyik legelőkelőbb helyen játszott nap mint nap, úgy-ahogy alkalmazkodva az új közönségigényekhez.¹⁰

A közönség némely esetben az uralkodóházat jelentette, máskor azonban a cigányság társadalmi reprezentációjának is szerepe volt abban, amilyen képet kaphatott a publikum magukról a muzsikusokról és zenei színtereikről. Bura Károly 1929-ben már a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete vezetéséért is rigbe szállt:

A cigányprímás néhány hónappal megválasztását követően a Magyar Cigányzenészek Lapjában elnöki beköszöntőt írt, melyben részletekbe menően hangot adott addigi intézkedéseinek és elszánt elképzeléseinek. A vezércikk meglehetősen tüzes hangvételben íródott, olykor szókimondóan, kendőzetlenül vetette papírra meglátásait: „Nem sérti-e joggal önéretünket, hogy akármilyen, idegenből ideszakadt muzsikusként – a hazájában is megkülönböztetett négernek például több becsülete van, mint a magyar cigánymuzsikusként a saját hazájában? Az idegenek szívesen látott vendége bármely elegáns café-restaurátnak, míg a magyar cigánymuzsikusként hátul az asztalnál a helye?” A cigányprímás mindenekelőtt meghatározta, hogy az egyesület célja a félresöpört cigányzenészek gazdasági, szociális, kulturális és társadalmi helyzetének javítása [...] „Számba vesszük Nagy-Magyarország valamennyi cigánymuzsikusát, hogy egy táborba tömörülve küzdhessen jólétéért. E tekintetben a hatóságok szíves közreműködésére is számíthatunk, mert csak ezáltal tudjuk bizonyítani jogos kérelmeinket. A cigánymuzsikusok katasztere feltárja majd bajainkat, sérelmeinket s lesz, aki ezt meglátja, kérésünket meghallgatja és orvosolja.”¹¹

Bura Károly egész életútjának, pályaképének, kudarcainak és fényesnél is vakítóbb sikereinek teljes lajstromát itt nem ismertethetem. Ami a kötet révén, a kötetből és eddigi visszhangjaiból is kiderül: Hajnáczy egyedi kisebbségkutatási produktumot hozott létre. Amit e perszonális történelemből átláthatunk, a zene- és köztörténeti, kisebbségpolitikai és kultúrhistoriái, a nyilvánosság színtereire és intézményeire is átsugárzó tartalom, meglehetősen ritka spektrumon át felmutatva azt az ellentmondásos korszakot, amely az erő és a nagyság „nagypolitikai” bravúrainak ellenében a kicsiny, de muzikális közösséget, hagyománytartó és hagyományfakasztó hatását, a kisebbségtörténet egyik könnyedén hordoz-

10 Uo. 33-34.

11 Uo. 53-54.

ható örökségét tekinti példatára részének. A nemzeti cigányzene győzedelmes formálója egyedi sorsában is többet mutat, mint karriert, törekvő érdekérvényesítést, vagy kapóra jött politikai háttérzenét: emberi és művészi próbatételei nemcsak a kor, hanem a harmóniák és diszharmóniák világának is alakítói voltak s maradtak... Ezt feltárni és felmutatni azért is fontos tehát, mert a dokumentumok alapján így zajlott, a megértés teljességéhez is hozzátartozik, s minden egyediségében is érdekes személyiség mellett a hazai cigány történelem egy meghatározó korszakának feltárt emlékezetvalósága is.